

دین و نظام طبیعت

مجموعه حکمت جاویدان | ۲۰ |

این کتاب ترجمه‌ای است از:
Religion and the Order of Nature,
Seyyed Hossein Nasr,
Oxford University Press, 1996.

تعمیر و تلفظ و نویسه

www.sarbook.com

Nasr, Seyyed Hossein ، ۱۳۱۲ - نصر، حسین،
دین و نظام طبیعت / نویسنده: سیدحسین نصر؛ مترجم: محمدحسن فغفوری
تهران: حکمت، ۱۳۸۶، ۵۵۰ص
شابک: 978-964-8713-13-8
بخشی از این کتاب مجموعه سخنرانی‌های ادوارد کدبری در دانشگاه بیرمنگام
۱۹۴۴ می‌باشد. چاپ قبلی: حکمت، ۱۳۸۴ (۴۸۰ص)
عنوان اصلی: Religion and the Order of Nature
کتابنامه.
مجموعه سخنرانی‌های ادوارد کدبری در دانشگاه بیرمنگام ۱۹۴۴ م.
طبیعت -- جنبه‌های مذهبی
علم و دین
امر قدسی
فلسفه طبیعت
اخلاق زیست‌محیطی
بوم‌شناسی انسانی -- جنبه‌های مذهبی
فغفوری، محمدحسن؛ مترجم
رده‌بندی کنگره: ۱۳۸۶ ن ۶۵/ط ۲
رده‌بندی دیویی: ۲۰۲/۱۲
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۴۶۶۵۲۳۱

انتشارات حکمت

تهران، خیابان انقلاب، ابتدای ابوریحان، شماره ۹۴، کدپستی ۱۳۱۵۶۹۴۱۶۴
تلفن: ۶۶۴۶۱۲۹۲/۶۶۴۱۵۸۷۹/۶۶۴۰۶۵۰۵ شماره: ۶۶۴۰۶۵۰۵
سامانه پیام کوتاه: ۰۹۸۷۰۹۸۷۰۹۸۷
www.hekmat-ins.com
info@hekmat-ins.com

دین و نظام طبیعت

سیدحسین نصر

محمدحسن فغفوری

دبیر مجموعه: حسین خندقی آبادی

چاپ چهارم: ۱۳۹۵ش/۱۴۳۷ق

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۱۳-۱۳-۸

حروفچینی و صفحه‌آرایی: مؤسسه فرهنگی هنری حکمت

چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشرکیمیای حضور

(کلیه حقوق محفوظ و مخصوص ناشر است)

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن به هر شیوه (از قبیل چاپ، فتوکپی،
الکترونیکی، صوت و تصویر) بدون اجازه مکتوب ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.

قیمت: ۳۸۰۰۰ تومان

فهرست

۱۱	پیش‌گفتار نویسنده بر ترجمه فارسی
۱۵	پیش‌گفتار مترجم
۲۱	مقدمه

فصل اول

	دین و ادیان
۳۴	گذشتن از مرزهای دینی
۴۱	ظاهر و باطن در کیهان و در ادیان
۴۵	وحدت باطنی و کثرت ظاهری
۴۸	تجلیات ذات مطلق احدیت
۵۰	نظام طبیعت در ادیان مختلف
۵۹	یادداشت‌های فصل اول

فصل دوم

نظام طبیعت

۷۰	ادیان ابتدایی یا ادیان بومی
۷۱	آیین شمسی و سنت‌های آمریکای شمالی
۷۲	شینتویسم
۷۴	سنت‌های بومیان آمریکای شمالی
۷۷	ادیان آفریقایی
۸۰	ادیان مصری
۸۴	سنت‌های خاور دور: تائویسم و آیین کنفسیوس
۸۵	تائویسم
۸۷	آیین کنفسیوس

۸ دین و نظام طبیعت

۹۰	ادیان هند و ایرانی و ادیان اروپایی
۹۱	آیین هندو
۹۷	آیین بودایی
۱۰۱	دین زرتشت
۱۰۵	ادیان یونانی
۱۰۹	ادیان ابراهیمی
۱۱۰	دین یهود
۱۱۴	دین مسیح
۱۲۱	اسلام
۱۲۶	آفرینش در خداوند
۱۲۸	جمع‌بندی
۱۳۳	یادداشت‌های فصل دوم

فصل سوم

فلسفه و خطاهای فلسفه

۱۶۵	فلسفه یونان
۱۹۲	فلسفه قرون وسطی
۲۰۰	فلسفه جدید از زمان رنسانس تا امروز
۲۲۳	یادداشت‌های فصل سوم

فصل چهارم

علوم سنتی، انقلابی علمی و پیامدهای آن

۲۴۹	علوم سنتی
۲۵۵	مکانیکی کردن تصویر جهان در رنسانس و انقلاب علمی
۲۵۸	پیدایش نظریه قوانین طبیعت
۲۶۱	کوپرنیک، مکتب کوپرنیکی و «عالم نامتناهی»
۲۶۴	بیکن و گیلبرت
۲۶۷	گالیله
۲۷۰	کپلر
۲۷۲	دکارت

۲۷۳	نیوتن
۲۷۸	نگرش کمی به طبیعت در قرن هجدهم
۲۸۰	فلسفه طبیعت و علم تجربی
۲۸۲	تکامل: داروینی و نو-داروینی
۲۸۶	فیزیک جدید: نظریه نسبیت و مکانیک کوانتوم
۲۹۱	نظم و بی نظمی: دیدگاه پریگوگینی
۲۹۳	پوزیتیویسم علمی و نقد بر آن
۲۹۹	یادداشت‌های فصل چهارم

فصل پنجم

دستاوردهای غم‌انگیز انسان‌گرایی در غرب

۳۲۱	مفهوم انسان‌گرایی در عصر رنسانس
۳۲۵	ادب اسلامی و مطالعات اومانستی در عصر رنسانس
۳۲۷	جریان‌های فلسفی در عصر رنسانس
۳۲۹	ویژگی‌های مکتب انسان‌گرایی در عصر رنسانس
۳۴۲	پیامدهای انسان‌گرایی جدید
۳۴۷	آیا انسان‌گرایی غیرغربی وجود دارد؟
۳۵۳	مسخ‌شدن سیمای انسان و بازیابی انسان سنتی
۳۵۷	یادداشت‌های فصل پنجم

فصل ششم

بازشناسی طبیعت: دین و بحران محیط زیست

۳۷۱	پاسخ متفکران متأخر و معاصر مسیحی به بحران محیط زیست
۳۹۴	پاسخ دین یهود در غرب به بحران محیط زیست
۳۹۸	ادیان غیرغربی در رویارویی با بحران محیط زیست
۴۱۲	مقایسه و تقابل
۴۲۷	یادداشت‌های فصل ششم

فصل هفتم

حکمت نهفته در جسم انسان

۴۵۷	آرای ادیان در دنیای غیرغربی ادیان ابتدایی
-----	---

۴۵۹	ادیان مصر
۴۶۱	آیین هندو
۴۶۵	آیین بودایی در ژاپن
۴۷۳	مسیحیت
۴۷۹	اسلام: هم دینی غربی و هم دینی متعلق به جهان غیر غربی
۴۸۶	کشف دوباره جسم در جهان امروز
۴۹۰	شناخت دوباره حکمت جسم انسان
۴۹۷	یادداشت‌های فصل هفتم

فصل هشتم

	دین و بازسازی قداست طبیعت
۵۱۸	خنثی کردن آثار هبوط انسان
۵۲۱	کیهان دینی
۵۲۶	شعائر دینی و تعادل کیهانی
۵۳۳	فرضیه گایا و وحدت وجود
۵۳۶	مسئله شر و نظام طبیعی
۵۴۰	دیدن کیفیت قدسی طبیعت: جمع‌بندی
۵۴۵	یادداشت‌های فصل هشتم

پیش‌گفتار نویسنده بر ترجمه فارسی

سی سال بین سخنرانی‌های راکفلر که توسط راقم این سطور در دانشگاه شیکاگو در سال ۱۹۶۶ ایراد شد و مجموعه سخنرانی‌های ادوارد کدبری^۱ که متن آن در این کتاب آمده است و خود سخنرانی‌ها در دانشگاه بیرمنگام انگلستان انجام یافت، فاصله افتاد. متن سخنرانی‌های دانشگاه شیکاگو تحت عنوان انسان و طبیعت: بحران معنوی بشر متجدد چاپ شد و به زبان‌های گوناگون از پرتغالی گرفته تا ترکی ترجمه شد و اخیراً نیز به فارسی برگردانده شده است. در آن زمان به موضوع مرکزی کتاب که پیدایش زودهنگام یک بحران عالم‌گیر زیست‌محیطی و علل فکری و فلسفی و دینی آن بود، چندان توجه نشد. ولی به‌زودی برای صاحبان بصیرت در مغرب‌زمین آشکار شد که چنین بحرانی واقعی است و فقط نتیجه پیشگویی‌های گروهی انسان‌بدبین نیست. به تدریج کنفرانس‌های متعددی در این زمینه برگزار شد و قوانینی تدوین یافت و سازمان‌های دولتی برای حفظ محیط زیست تأسیس شد. این فعالیت‌ها در غرب آغاز شد و به تدریج به دیگر نقاط جهان و از جمله به ایران گسترش یافت.

با وجود این‌که به تدریج دانشمندان مسیحی غربی و سپس یهودیان متوجه ابعاد دینی و معنوی و فلسفی محیط زیست می‌شدند، بیشتر فعالیت‌ها به زمینه‌های اقتصادی و مهندسی و فنی محدود بود و بسیار بودند و هنوز نیز هستند کسانی که فکر می‌کنند بشر جدید می‌تواند در درون همین جهان‌بینی بدون تعالی - که معرفت تجدد است - ادامه دهد، ولی با چند برنامه اقتصادی و

---

1. Edward Cadbury

فن‌آوری‌های مناسب بحران زیست‌محیطی را حل کند. البته این بنده از اول با چنین برداشتی کاملاً مخالف بود و بحران زیست‌محیطی را نتیجه مستقیم جهان‌بینی حاکم بر تجدد می‌دانسته است و هنوز نیز می‌داند. از این‌رو هنگامی که در نیمه دهه نود قرن اخیر از اینجانب دعوت شد که سلسله سخنرانی‌های معروف کدبری را در بیرمنگام انجام دهد، تصمیم گرفته شد که با تعمق بیشتری از کتاب انسان و طبیعت به بررسی رابطه بین دین و نظام طبیعت بپردازد.

کتاب فعلی از لحاظ فلسفی یکی از اساسی‌ترین آثار این بنده است که در آن با توجه و تعمق در سنن فلسفی غرب، تاریخ علوم، جهان‌بینی ادیان گوناگون جهان درباره کون و کیهان و مقایسه‌ای از نظریات ادیان مختلف درباره نظام طبیعت کوشیده شده است دیدی جهانی درباره رابطه بین دین و نظام طبیعت داده شود.

برای راقم این سطور آشکار است که با توجه به استفاده از اصطلاحات فلسفی و دینی و علمی متعلق به چند تمدن مختلف و استفاده از منابع علمی متعددی به زبان‌های گوناگون و تحلیل‌های پیچیده فلسفی، ترجمه این اثر کار آسان نیست. چنان‌که ترجمه آن به ترکی و فرانسوی که هر دو قبلاً چاپ شده‌اند، حاصل چند سال کوشش بوده است، از این‌رو باید نویسنده این کتاب پیش از هر چیز از دوست دانشمند و همکار گرامی، آقای دکتر محمدحسن فغفوری، که با نوشته‌ها و سبک بیان بنده آشنایی کامل دارند تشکر کند که این بار سنگین را بر دوش گرفتند و پس از کوشش فراوان، ترجمه این سطور را به پایان رساندند.

ایشان ضمن ترجمه متوجه شدند که موضوعات این کتاب به علت اهمیت بحثی که پیش کشیده است با چند رشته مختلف علمی، از جمله تاریخ ادیان و عرفان، فلسفه در شرق و غرب، تاریخ علوم، برخی از علوم قدیم، تاریخ تفکر غرب و غیره سر و کار دارد و به همین جهت ترجمه آن کار آسانی نیست، ولی نظر ایشان بر این بود که در دوران کنونی، این کتاب برای فارسی‌زبانان دارای اهمیت است. به هر حال همت ایشان و نه اصرار بنده بود که باعث شد یکی از سنگین‌ترین کتب این بنده به زبان فارسی به حلیه طبع آراسته شود.

در این دوران، حفظ محیط زیست در ایران از اهم مسائل است و نمی‌توان آن را به عذر این‌که باید فعلاً مملکت صنعتی شود، به فردا موکول کرد، چون فردا خیلی دیر است و اگر ملل جهان از هم‌اکنون فکری اساسی، و نه تنها رنگ و لعاب ظاهری، برای این موضوع نکنند اصلاً فردایی نخواهد بود که بتوان این معضل را حل کرد. کره زمین تاب گسترش فن‌آوری ویرانگر جدید را ندارد و دیر یا زود طبیعت، خود عکس‌العملی مهیب نشان خواهد داد و بشر را به صورتی دردناک از خواب و خیال ترقی مادی مستمر و تحلیل طبیعت به صرفاً ماده مصرفی بیدار خواهد کرد. وانگهی در ایران هنوز نگاه سنتی به طبیعت که از قرآن کریم سرچشمه گرفته و در آثار فلاسفه و عرفای این سرزمین به زیباترین وجهی بیان شده، به کلی فراموش نشده است. باید این نگاه معنوی به طبیعت را احیا کرد و به مدد معنویت، بین انسان و طبیعت ایجاد نسبتی کرد که منجر به ویرانی و فساد محیط زیست و در نتیجه انهدام زندگی بشر بر این کره خاکی نشود که خداوند آن را با زیبایی‌ای تصورناشدنی آراسته است. امید راقم این سطور این است که در این کتاب مانند کتاب انسان و طبیعت که تالی آن است بتواند سهمی ناچیز در این بیداری نسبت به محیط زیست و اهمیت دین و معنویت در حفظ آن داشته باشد. فراموش نکنیم شعر سعدی را که فرمود:

به جهان خرم از آنم که جهان خرم از اوست

عاشقم بر همه عالم که همه عالم از اوست

سید حسین نصر

بتزدا، مریلند

فروردین ماه ۱۳۸۴